

RANÁ PÉČE (RP) HLAVNÍ KONCEPČNÍ ZÁVĚRY

Úvod

Cílem tohoto dokumentu je poskytnout shrnutí hlavních závěrů a doporučení analýzy rané péče (RP) provedené Evropskou agenturou pro rozvoj speciálního vzdělávání (dále jen Agentura). Obsahuje též přehled pokroku a nejdůležitějšího vývoje v této oblasti na úrovni politiky i praxe v zúčastněných členských zemích Agentury od roku 2005.

Na globální i evropské úrovni se uznává skutečnost, že mezi znevýhodněním či chudobou a špatnými školními výsledky existuje jasná souvislost. Ukázalo se, že pro rodiny v takové situaci má přístup ke službám předškolní výchovy a rané péče (PVRP) největší přínos. Cílem stanoveným Evropskou radou pro rok 2010 bylo poskytovat péči alespoň 90 % dětí od 3 let do školního věku a alespoň 33 % dětí do věku 3 let (Evropský parlament, 2011).

RP – trendy na evropské a mezinárodní úrovni

Výsledky práce Agentury zohledňují aktuální vývoj v oblasti RP na evropské i mezinárodní úrovni (Evropská komise, 2010 a 2011; Evropský parlament, 2011; OSN, 2006; WHO, 2011) a analýza provedená Agenturou je naopak zohledněna v řadě klíčových politických dokumentů (zmiňuje ji např. Evropský parlament, 2011 či Evropská komise, 2011).

Současné trendy v oblasti RP ukazují některá zásadní témata. Kvalitní předškolní vzdělávání a raná péče mohou – díky tomu, že umožní a pomůže každému dítěti dosáhnout svého potenciálu – výrazným způsobem přispět zejména ke splnění dvou z hlavních cílů strategie Evropa 2020, totiž snížit podíl těch, kteří předčasně ukončí své vzdělávání, pod 10 % a snížit počet osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením o nejméně 20 miliónů. Cíle strategie Evropa 2020 nelze naplnit, pokud se všem dětem nedostane náležitého startu do života.

Hlavní priority a klíčové prvky politiky a praxe RP se soustřeďují na:

Přístup k všeobecně dostupným a inkluzivním službám PVRP: Přístup ke všeobecně dostupným, kvalitním a inkluzivním službám PVRP přináší pozitiva všem. PVRP nabízí potenciál pro větší inkluzi dětí se SVP, neboť připravuje cestu pro jejich budoucí inkluzi ve školách hlavního vzdělávacího proudu (Evropská komise, 2011).

Organizace a řízení PVRP: Systémový přístup ke službám PVRP znamená intenzivní spolupráci mezi jednotlivými sektory politiky, jako je vzdělávání, zaměstnanost, zdravotnictví a sociální politika. K tomu je nezbytná koherentní vize, kterou sdílejí všechny zúčastněné strany včetně rodičů, společný koncepční rámec s jednotnými cíli v celém systému a jasně definované úlohy a povinnosti na centrální i místní úrovni (Evropská komise, 2011).

Kvalita PVRP: Služby PVRP by měly být utvářeny a poskytovány tak, aby naplňovaly celé spektrum potřeb všech dětí: kognitivní, emocionální, sociální i fyzické. Získání nekognitivních dovedností (jako je vytrvalost, motivace, schopnost interakce s ostatními) v raném věku je zásadní pro jakékoli budoucí učení a úspěšnost sociální aktivity. Vysoce kvalitní služby PVRP doplňují silný systém sociálních jistot, spíše než že ho nahrazovaly (Evropská komise, 2011).

Přístup orientovaný na dítě: První roky života dítěte jsou naprosto zásadní pro kognitivní, smyslový a motorický vývoj, emocionální a osobní vývoj, osvojení řeči a pro vytvoření základů pro celoživotní učení (Evropský parlament, 2011).

Komunikace s rodiči: Rodiče – jak matka, tak i otec – jsou v PVRP rovnocennými partnery. Služby PVRP by měly být zcela participativní a zapojovat veškerý personál, rodiče, a pokud je to možné, tak i děti samotné (Evropský parlament, 2011).

Personál: Kompetence personálu jsou pro vysokou kvalitu PVRP zásadní. Spektrum problémů, kterým se věnuje personál v oblasti PVRP, a diverzita dětí, které mají v péči, vyžadují neustálou reflexi o pedagogické praxi i systémový přístup k profesionalizaci pracovníků působících v PVRP.

Projekt Agentury s názvem Raná péče (RP)¹

Projekt RP uskutečněný v roce 2010 zapojil 35 expertů z 26 zemí², mezi nimi lidi z praxe a odpovědné politické činitele odpovídající za oblast rané péče.

Cílem projektu bylo vyjít z hlavních výsledků první analýzy provedené Agenturou (2003–2004) a poskytnout přehled hlavního pokroku a vývoje v oblasti rané péče na evropské úrovni po roce 2005.

Projekt Agentury z roku 2005 zdůraznil důležitou roli RP na úrovni politické i profesní a přichází s modelem RP, do níž se přímo zapojují sektory zdravotní péče, školství i sociálního zabezpečení. Takovýto model RP se zaměřuje na rozvoj dítěte a na dopad sociální interakce na vývoj člověka obecně, a zejména pak dětí. Představuje rovněž posun od tradiční formy intervence, která se soustřeďuje hlavně na dítě, k přístupu, který zahrnuje dítě, jeho rodinu i prostředí. Tento posun koresponduje s vývojem širšího okruhu konceptů v oblasti problematiky disability, konkrétně s odklonem od modelu medicínského k modelu sociálnímu.

V souladu s tímto novým modelem byla navržena následující pracovní definice RP, na níž se shodla expertní skupina, která se podílela jak na první analýze provedené Agenturou, tak i na aktualizaci projektu: RP je kombinací služeb/opatření pro jakékoli malé dítě a jeho rodinu poskytovaných na jejich žádost v určitém období života dítěte zahrnující veškeré kroky učiněné v případě, že je dítěti třeba poskytnout zvláštní podporu k:

- Posílení a podpoření osobního rozvoje dítěte;
- Posílení kompetencí rodiny
- Podpoře sociálního začlenění rodiny a dítěte.

Níže uvádíme pět faktorů, které analýza ukázala jako důležité pro tento model a jejichž efektivní uplatňování je zásadní. Tyto faktory jsou vzájemně propojené a nelze je od sebe oddělovat:

Dostupnost: Společným cílem RP a obecnou prioritou všech zemí je, aby byla RP k dispozici všem dětem a jejich rodinám, které potřebují pomoc, co nejdříve.

Proximita: Pomoc by měla být k dispozici všem členům cílové populace a co nejbližší rodině, a to jak na místní, tak i komunitní úrovni.

Finanční dostupnost: Rodinám by měly být služby nabízeny zdarma či za minimální poplatek prostřednictvím financování ze strany sektoru zdravotnictví, sociálních věcí či školství nebo ze zdrojů nevládních organizací včetně neziskových.

¹ Více informací je k dispozici na stránkách: <http://www.european-agency.org/agency-projects/early-childhood-intervention>

² Belgie (francouzsky hovořící společenství), Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Island, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemí, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovinsko, Španělsko, Spojené království (Anglie a Severní Irsko), Švédsko a Švýcarsko.

Interdisciplinarita: Pracovníci, jejichž úkolem je pomáhat malým dětem a jejich rodinám, jsou z různých oborů (povolání), a mají proto odlišné odborné zázemí vyplývající z jejich příslušné profese. Interdisciplinární způsob práce ulehčuje výměnu informací mezi členy týmu.

Rozmanitost služeb: Tento faktor je úzce propojen s rozmanitostí oborů zapojených do RP. Zapojení tří oblastí služeb – zdravotnictví, sociálního zabezpečení a vzdělávání – je společným rysem v různých státech, zároveň však jsou v této oblasti mezi státy největší rozdíly.

Výsledky analýzy provedené Agenturou v roce 2005 zdůraznily princip, že RP souvisí „s právem všech malých dětí a jejich rodin na získání podpory, kterou potřebují. Cílem RP je podporovat a posilovat dítě, rodinu a zapojené služby. To pomáhá vytvářet inkluzivní a soudržnou společnost, která si je vědoma práv dětí a jejich rodin.“ (str. 3).

Závěry a doporučení vyplývající z projektu

Hlavní závěry analýzy provedené v roce 2010 jasně podpořily tři priority, které vplynuly z předchozího výzkumu:

Nutnost pokrýt veškerou populaci s potřebou RP: Tato priorita se vztahuje ke společnému cíli a prioritě všech zúčastněných zemí, totiž, aby byla RP co nejdříve k dispozici všem dětem a jejich rodinám, které potřebují pomoc.

Potřeba zajistit kvalitu a rovné standardy služeb: Tato priorita se vztahuje k potřebě jasně definovaných standardů kvality služeb a opatření v rámci RP. Vytvoření mechanismů pro hodnocení služeb a zajištění plnění standardů kvality by zlepšilo efektivitu služeb RP a zajistilo stejnou kvalitu služeb v celém státě bez ohledu na geografické rozdíly.

Potřeba respektovat práva a potřeby dětí a jejich rodin: Tato priorita se týká potřeby vytvořit vnímavé služby zaměřené na rodinu. Tyto služby budou pracovat pro děti a rodiny a zapojovat rodiče do všech úrovní plánování a vytváření služeb RP pro jejich dítě.

Z projektu RP vplynula čtyři konkrétní doporučení. Ta se týkají následujících bodů:

1. Legislativa a koncepční opatření: Od roku 2004/2005 bylo přijato značné množství zákonů, předpisů, vyhlášek a dalších koncepčních opatření, což dokazuje aktivní angažovanost odpovědných činitelů a politiků a jejich zájem o problematiku RP. Legislativa a politika jsou prvními kroky v tomto procesu. Efektivní implementace a sledování koncepčních opatření jsou však stejně důležité, jako opatření sama.

2. Role lidí z praxe: Tento bod se týká klíčové role, kterou by měli hrát pracovníci, kteří se na různých úrovních účastní procesu RP. Sem patří:

- Způsob, jakým jsou rodiny informovány;
- Programy odborné přípravy absolvované s cílem získání schopnosti pracovat v multidisciplinárním týmu, sdílet společná hlediska a cíle a efektivně pracovat s rodinami.

3. Potřeba společného koordinátora či vedoucího pracovníka při poskytování pomoci ze strany různých služeb: Tím by se zajistila koordinace na úrovni služeb, pracovníků i rodiny.

4. Zlepšování koordinace mezi sektory a v rámci sektorů: Důvodů nedostatečné koordinace služeb RP může být celá řada. Na procesu se podílejí různé sektory (zdravotnictví, sociální zabezpečení, školství) s různou pracovní kulturou, odlišnými myšlenkovými východisky a systémy financování a podílejí se na něm též pracovníci z celé řady oborů a s odlišným odborným zázemím. Středobodem by měla být rodina a služby by měly být koordinovány vzhledem k ní.

Oblasti dalšího rozvoje politiky

Navzdory pokroku, jehož jsme v Evropě v posledních letech svědky ve smyslu implementace příznivých koncepčních opatření v oblasti RP, budování a poskytování kvalitních služeb RP a jejich intenzivnější koordinace, zůstává zde přesto řada koncepčních otázek, jimž je třeba věnovat pozornost. Existuje přesvědčení, že s ohledem na priority evropské politiky a závěry projektu RP je pro rovné a účinné uplatňování RP třeba dále pracovat. Pozornost vyžadují obzvláště následující oblasti:

Komplexní strategie: Služby RP, ať už budou jakkoli kvalitní, dokážou chudobu a sociálně ekonomické znevýhodnění rodin vyrovnávat jen částečně. Pro umocnění dlouhodobých pozitiv vysoce kvalitní RP pro děti pocházející ze znevýhodněných rodin musí být RP spojena s iniciativami v dalších oblastech politiky jakožto součást komplexní strategie (zaměstnanost, bydlení, zdraví atd.).

Standardy kvality: Měly by existovat jasně stanovené standardy kvality služeb a poskytování RP, které by doplnily stávající kvalitativní cíle v EU, a zlepšily tak RP. Mechanismy vyhodnocování poskytování RP a zajištění plnění standardů kvality by přinesly zlepšení v oblasti služeb RP.

Veřejné výdaje a investice: Jsme svědky tendence, že se RP dostává menší pozornosti a nižšího financování než kterékoli jiné fázi vzdělávání, a to i navzdory důkazům, že je RP účinnější a představuje efektivnější vynaložení finančních prostředků než intervence v pozdějším věku. Je třeba zajistit, aby finanční prostředky byly vynakládány co nejúčinnějším způsobem.

Kvalifikovaný personál: Přilákat, vzdělávat a udržet v RP pracovníky s příslušnou kvalifikací představuje velice složitý úkol, neboť v oblasti integrace péče o dítě a vzdělávání se klade stále větší důraz na profesionalizaci personálu. Mělo by dojít ke zvýšení profesních standardů prostřednictvím zavedení uznávaných kvalifikací pro pracovníky v oblasti RP. Rovněž je třeba zaměřit se na otázky kvality a vhodnosti kurikulů a na způsoby, jak analyzovat osvědčené postupy a nacházet v nich poučení.

Závěr

Hlavním poselstvím projektu RP je zejména to, že navzdory snahám všech států a pokroku na všech úrovních, je třeba dalšího úsilí, aby se dosáhlo hlavního principu – práva každého dítěte a jeho rodiny na péči, kterou mohou případně potřebovat. Přístup ke všeobecně dostupným, vysoce kvalitním a inkluzivním službám PVRP je prvním krokem v dlouhodobém procesu vývoje směrem k inkluzivnímu vzdělávání a rovným příležitostem pro všechny v inkluzivní společnosti.

Literatura

Evropská komise (2010) *Communication from the Commission. Europe 2020 – A strategy for smart sustainable and inclusive growth*. COM(2010) 2020

Evropská komise (2011) *Communication on Early Childhood Education and Care* (February 2011) COM(2011) 66

Evropský parlament (2011) *European Parliament Resolution of 12 May 2011 on Early Years Learning in the European Union* (I/2010/2159)

OSN (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, New York, United Nations. Elektronická verze dostupná z: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

World Health Organisation (2011) *World Report on Disability*. Geneva, Switzerland, WHO

European Agency for Development in Special Needs Education

Vydání tohoto dokumentu podpořilo Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu Evropské komise: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm